BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING LEKSIKOGRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TADQIQOTLAR TAHLILI

Mohiraxon Buvajonova
Farg‘ona davlat universiteti
Boshlang‘ich ta’lim uslubiyoti kafedrasi o’qituvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining leksikografik kompetentligini rivojlantirish masalalari hamda bu boradagi xorijiy tajribalar tahlil qilinadi. Lug‘atlar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish va mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Finlandiya ta’lim tizimlarida qo‘llanilayotgan ilg‘or tajribalar tahlil qilinib, ulardan milliy ta’lim amaliyotida foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: *leksikografiya, leksikografik kompetentlik, boshlang‘ich ta’lim, lug‘at, so‘z boyligi, xorijiy tajriba, ta’lim texnologiyalari.*

KIRISH

Globallashuv sharoitida ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri o‘quvchilarning nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hisoblanadi. Bunda lug‘atlar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Leksikografik kompetentlik o‘quvchining turli xil lug‘atlardan foydalanish, kerakli so‘zni topish, uning ma’nosini anglash, talaffuzi va qo‘llanish xususiyatlarini o‘rganish hamda amaliy nutqda qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Boshlang‘ich sinf davri o‘quvchilarning til boyligi va nutq madaniyati shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli mazkur bosqichda leksikografik kompetentlikni rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajribalarni o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Asosiy qism.Leksikografik kompetentlik tushunchasi va uning mazmuni. Pedagogik va lingvodidaktik adabiyotlarda leksikografik kompetentlik til kompetensiyasining tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi. Ushbu kompetentlik o‘quvchining lug‘at turlarini farqlash, ulardan samarali foydalanish, yangi so‘zlarni o‘zlashtirish va mustaqil ravishda bilim olish ko‘nikmalarini qamrab oladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida leksikografik kompetentlik quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi: lug‘atning tuzilishini bilish; alifbo tartibidan foydalanish; so‘zlarning ma’nosini aniqlash; sinonim, antonim va omonimlarni topa olish; elektron lug‘atlardan foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘lish; yangi so‘zlarni nutqda qo‘llash. Mazkur ko‘nikmalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga va o‘qish savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

AQSh tajribasi.AQSh maktablarida boshlang‘ich ta’lim jarayonida lug‘atlar bilan ishlashga alohida e’tibor qaratiladi. O‘quvchilarga bosqichma-bosqich lug‘atdan foydalanish usullari o‘rgatiladi. Darslarda bosma lug‘atlar bilan bir qatorda elektron lug‘atlar va maxsus ta’lim platformalaridan foydalaniladi.

Amerikalik tadqiqotchilar lug‘at bilan ishlash o‘quvchilarning o‘qib tushunish darajasi va yozma nutqini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydilar. Ayniqsa, raqamli lug‘atlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida e’tirof etiladi.

Buyuk Britaniya tajribasi.Buyuk Britaniya ta’lim tizimida lug‘at bilan ishlash boshlang‘ich ta’lim standartlarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O‘quvchilar ilk sinflardanoq alifbo tartibida so‘zlarni qidirish va ularning ma’nolarini aniqlashga o‘rgatiladi. Britaniyalik metodistlar lug‘at bilan ishlashni o‘yin texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirishni tavsiya etadilar. Jumladan, “So‘zni top”, “Lug‘at izlovchilari” kabi didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilarning qiziqishi oshiriladi. Natijada bolalarda mustaqil izlanish va axborotni saralash ko‘nikmalari rivojlanadi.

Germaniya tajribasi.Germaniyada boshlang‘ich ta’limda til o‘qitish jarayoni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etiladi. Lug‘atlar bilan ishlash o‘quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyasining muhim elementi sifatida qaraladi.Germaniya maktablarida maxsus bolalar lug‘atlari, tasvirli lug‘atlar va interaktiv elektron resurslardan keng foydalaniladi.Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tasvirli lug‘atlar orqali o‘quvchilar yangi so‘zlarni tezroq eslab qoladilar va ularni faol nutqda qo‘llash darajasi ortadi.

Finlandiya tajribasi.Finlandiya ta’lim tizimi dunyodagi eng samarali tizimlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Ushbu mamlakatda o‘quvchilarni mustaqil bilim olishga yo‘naltirish asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi. Fin maktablarida lug‘atlar bilan ishlash o‘qish savodxonligini rivojlantirish dasturlari bilan integratsiyalashgan holda olib boriladi. O‘quvchilar matn bilan ishlash jarayonida notanish so‘zlarning ma’nosini mustaqil aniqlashga o‘rgatiladi. Elektron lug‘atlar va multimediya vositalaridan foydalanish keng yo‘lga qo‘yilgan.

Xorijiy tajribalarni O‘zbekiston ta’lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari
Xorijiy tajribalar tahlili natijasida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin: Boshlang‘ich sinflar uchun zamonaviy bolalar lug‘atlarini yaratish va takomillashtirish. Elektron va interaktiv lug‘atlardan foydalanish amaliyotini kengaytirish.Lug‘at bilan ishlashga oid didaktik o‘yinlar va topshiriqlar tizimini ishlab chiqish. O‘quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini qo‘llab-quvvatlash. O‘qituvchilar uchun leksikografik kompetentlikni rivojlantirish metodikasiga oid malaka oshirish kurslarini tashkil etish. Mazkur chora-tadbirlar o‘quvchilarning til boyligini oshirish, o‘qish savodxonligini rivojlantirish va mustaqil ta’lim olish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining leksikografik kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Finlandiya tajribasi lug‘atlar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish o‘quvchilarning nutqiy rivojlanishi, o‘qish savodxonligi va mustaqil ta’lim faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Shu bois, xorijiy tajribalarning ilg‘or jihatlarini milliy ta’lim tizimiga moslashtirish va amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nation I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. – Cambridge University Press, 2013.

2. Schmitt N. Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual. – London: Palgrave Macmillan, 2010.

3. Oxford R. Language Learning Strategies. – New York: Routledge, 2017.

4. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge University Press, 2019.

5. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha davlat ta’lim standarti